

Tjaša Gajšek

V razstavišču artKIT je na ogled samostojna razstava mednarodno uveljavljenega slovenskega spletnega interaktivnega umetnika Vuka Čosića z naslovom Dragi Karl, ki se spominja sodelovanja z znamenitim nemškim modnim oblikovalcem Karlom Lagerfeldom. Po Lagerfeldovi izdaji foto knjige Majhna črna jakna (The Little Black Jacket) sta načrtovala komplementarno spletno mesto, vendar je bil po prvih pripravah projekt ustavljen in nikoli objavljen. Zdaj je v drugačni podobi reinkarniran v Mariboru.

Zanimivo, Karl iz naslova razstave ni Karl Lagerfeld.

"Ne, Karl iz naslova je drugi mrtvi Nemeček za Karla Marxa, seveda. Razstava je posvečena komplikacijam, ki smo jih ljudje postavili pred sebe. Ene so iz sfere prava, druge ustvarjamo z umetno inteligenco, vse pa so odraz družbenih odnosov. To, da podob, ki so na razstavi, ne smem razstaviti - in da jih torej človek ne sme videti, je pravna stvar. To, da pri uvidu v te podobe pomaga umetna inteligenca, je pa nepotreben 'fejk' - in oboje odraža lastniške odnose. Skratka smo nazaj pri politični ekonomiji."

Ko razmišljam o zasuku, ki ga ponudi naslov - saj nas s pripovedovanjem o sodelovanju z Lagerfeldom niste prententali?

"Uživam v paradoksih, ampak se ne poslužujem laži. Vse je čista resnica: da je šlo za povabilo Lagerfelda in da je sodelovanje potekalo preko berlinskega galerista, pa da je bilo moje delo opravljeno, plačano, in da so se nazadnje odločili, da sploh ne bodo naredili digitalne objave kampanje. Knjiga je potem izšla z Lagerfeldovimi fotografijami zvezdnikov, ki vsi nosijo ta isti jacket (gre za Chanelovo ikonično La Veste, op. a). Moje delo je bilo potem v predalu 13 let. Edino nekoč na Kubi sem si rekel 'jaz sem pirat, to so Karibi' - in sem v okviru prezentacije pokazal na hitro te duplekske, ker so me žulili. Ampak to je vse. Prava premiera v galerijskem prostoru je v Mariboru.

Toda obiskovalce galerije sem moral zaščititi pred pravnimi tveganji. Seveda uživam v tem ciničnem detajlu. Zato so podobe na razstavi zapakirane v mehurčkasto folijo. Da bi vseeno pomagal obiskovalcu razstave, sem robota - saj robot za razliko od človeka po zakonu sme videti te fotografije - prosil, naj nam pove, kaj je na njih. Gre za umetno inteligenco, ki je narejena prav za take medijske hiše, kot je vaša, da bi lastniki odpustili še tiste junake, ki pišejo podnapise pod fotografijami. Želel sem pokazati, kako je to brez zveze in da se zanašamo na čudne sisteme, na katere se ne bi smeli, ter jim pripisujemo lastnosti, ki jih zagotovo nimajo. In zakaj se mi zdi, da je to besedilo, ki je tako nastalo, književno relevantno, ker se je med nas umešal še en novi stroj, s katerim se bomo očitno morali naučiti živeti. Tako se vračamo k Marxu, ker se s tem ustvarja prostor delodajalske represije. To so razmišljanja v ozadju, zato razstava nagovarja Marxa in ne osebno Lagerfelda, ki je človek mode in ki ne bi mogel biti dlje stran od mojega univerzuma."

Zakaj pa je bil projekt zaustavljen?

"Ah, ne vem. Komuniciral sem preko

VUK ČOSIĆ

Dekorirati stanovanja ali postavljati težka vprašanja

Pogovor ob razstavi Dragi Karl v artKIT-u. Kdo je Karl iz naslova, kako je umetnik obiskovalce zaščitil pred pravnimi tveganji in kakšna je slovenska folklor javnega dialoga

svojega galerista, od njega sem prejel 14 fotografij, naredil sem svoj del, pravočasno poslal, dobil dobre reakcije, ampak potem sem dobil še obvestilo, da se sploh niso odločili, da bi šli v digitalno kampanjo knjige in da so jo samo objavili. Ne vem, kje se je zataknilo. Ampak to je relativno pogost pojav. V trženju smo kreativni oziroma dejanski umetniki zadnja možna instanca. Tako se to počne. Najameš fotografa, ki ti naredi fotografije, pa se šele potem odločiš, ali boš šel v kampanjo ali ne. Malo frajersko. Ampak to je pač del igre."

Dragi bralec, nisva več sama

Besedila ob fotografijah je zapisala umetna inteligenca. Na fotografiji Tilde Swinton iz foto knjige je umetna inteligenca prepoznala moškega - zgolj zato, ker ima igralka kratke lase, in tudi sicer se opisi berejo precej banalno, poenostavljeno. Tak rezultat ste torej pričakovali?

"Pristopil sem, kar se je dalo pošteno. Pregledal sem več sistemov za avtomatične podnapise oziroma opise slik. Izbral sistem je bil še kar dober. Če z enim stavkom izrazim umetniško relevantnost projekta - dragi bralec, nisva več sama. V preteklosti je tudi pri zelo abstraktni književnosti, ki ne cilja na semantičnost, recimo avtomatski književnosti nadrealistov, veljalo, da si med branjem besedil, ki so bila onirična, diktirana napol v sanjah in za katera so se nadrealisti specializirali v 20. letih, vedel, da jih je iz sebe dalo človeško bitje. Tudi dokaj uspešno si lahko

temu realnemu absurdu pripisal smisel, ugibal, mu sledil. Šlo je za komunikacijo s človeškim bitjem oziroma - dobil si informacijo o človekovem duhu. Zavedal si se torej, da je to odnos med dvema.

Zdaj je to postalo strašno težko. Še ko beremo nelogičen tekst, mu želimo podzavestno pripisati smisel. Naši možgani to počnejo brez kontrole. Dogaja se zanimivo sodelovanje med človekom in strojem, ne samo v procesu ustvarjanja, ampak tudi med branjem in percepcijo besedila. Mene osebno to trenutno zelo zabava, ker moramo kolektivno na novo kalibrirati svoj Turingov test v vsakem od nas, torej zmožnost prepoznati robotskega sogovornika, in to je premikajoča se tarča. Velikokrat na dan se že zafrknemo, ne da bi vedeli, da nam je nekaj povedal ali našo odločitev usmeril stroj. To se mi zdi interesanten moment v razvoju človeštva. Zavedam se, da so to velike besede, ampak tako razmišljanje je stalo v ozadju, ko sem se odločil ob fotografijah natisniti trivialna besedila."

"Od vsakega izuma je moralo miniti nekaj časa, da so se pojavili ljudje, ki so v novi zadevi videli poetiko"

Tudi v Kibli so zapisali, da gre pri razstavi za Minotavrovo avtorsko sodelovanje med človekom in strojem - to kot digitalni umetnik najbrž ves čas počnete. Ko ste v 90. letih prišli v Slovenijo in tu soustanovili Ljubljanski laboratorij za digitalne medije (Ljudmila), so vas označevali za pionirja, bili ste eden od ustanoviteljev net. arta. Danes beremo, da ste "veteran" spletne umetnosti. Pa vendar - digitalni umetniki ves čas eksperimentirate z novimi formami, ki pridejo z roko v roki z novimi tehnologijami, kot tak umetnik najbrž nikoli ne morete reči - zdaj pa sem posvojil in obvladam vse tehnike, kar jih je.

"(Smeh) Seveda. Ne obstaja vrh hriba, kjer bi končal pot. Že 20 let sem vple-

ten v to delo, in že več sto let se nam pojavlja zelo logična in organska stvar. Z nastankom čisto vsake medijske tehnologije se pojavi prva generacija ali še kakšna, ki uleti v to polje in se po eni strani trudi razumeti tehnologijo in po drugi vzpostavlja medijsko specifično umetnost. Najprej je Nemeček naredil tiskarski stroj, zato da je preprodal Biblijo in služil, to je imelo komercialni namen, potem je 150 let pozneje Španec spisal prvi roman, Don Kihota, ki je medijsko specifična umetnost, ki je bila pred nastankom tiska nemogoča, ni obstajala. Roman poznamo kot posledico tiska. Enako se je zgodilo z vsako drugo medijsko tehnologijo. Film, na primer, je nastal iz kinematografa, cirkuške atrakcije, kjer se slikice vrtijo s tako hitrostjo, da se zdi, da znavamo gibanje. Od vsakega izuma je moralo miniti nekaj časa, da so se pojavili ljudje, ki so v novi zadevi videli poetiko, novo izraznost in da so imeli način ter kreativni impulz za ustrezen doprinos, ki so ga prepoznali tudi drugi. Na kratko - to smo mi naredili z internetom na začetku oziroma v sredini 90. let. Ampak ta odnos je ostal. In osebno temu odnosu rečem - to je bilo že uveljavljeno - kritična medijska umetnost. V življenju imaš namreč zmeraj izbiro - ali želiš samo dekorirati stanovanja bogatim ljudem ali pa želiš postavljati težka vprašanja. Jaz sem žal izbral drugo pot."

Na radarju političnih akterjev

Ob vse večji prisotnosti umetne inteligence tudi na področju umetnosti smo znova na razpotju, prisoten je strah. Se nam torej to, kar opisujete, dogaja tudi zdaj? Smo le del naslednjega logičnega koraka, nadaljevanja kontinuitete v zgodovini?

"O tehnološkem razvoju se tipično govori kot o napredku. Mene intriguje to, da je vsaka tehnologija ojačevalac zatečenih družbenih odnosov. To je važen stavek, ker za nastankom nove tehnologije ne stoji noben meteorološki pojav, ne pade nam na glavo kot dež z neba, ampak je kombinacija znanstvenih kompetenc, zaznane družbene nuje, in - na tretjem mestu, ampak morda žal najpomembnejše - poslovnega modela investicije. Ko govorimo o umetni in-

"Pred 20 leti so bili družbeni mediji napovedani kot velika emancipirajoča sila, ki bo končno vpeljala direktno demokracijo. Ampak vidimo, da je njihova dejanska posledica izguba tistih treh dolgočasnih, starokopitnih malenkosti - to so resnica, zaupanje in demokracija." Na fotografiji ob spomeniku Č v Parku izbrisanih Foto: Sašo Radej

teligenci, ne smemo pozabiti, da so ta podjetja v lasti ljudi, ki imajo poslovni interes. To ves čas pozabljam in zato ljudje - in tu so žal mediji velik akter - zelo hipnotizirano, na poetičen način govorijo o umetni inteligenci. Starejši se spomnimo, kako so bili pred 20 leti družbeni mediji napovedani kot velika emancipirajoča sila, ki bo končno vpeljala direktno demokracijo. Ampak vidimo, da je njihova dejanska posledica izguba tistih treh dolgočasnih, starokopitnih malenkosti - to so resnica, zaupanje in demokracija. Z umetno inteligenco nam ista podjetja in akterji, ponekod celo isti ljudje, vsiljujejo pričakovanje, da se bodo tokrat pri umetni inteligenci samoregulirali, ko govorimo o tveganjih za družbo. Mislim, da ni dobro biti preveč strupen nasprotnik vsega, a je kljub temu treba biti malce skeptik in realist, ne pa kar tako pijani apologet, in se iz neke zelo osebne računice za šalo sprenevedati glede velike slike."

Večkrat ste dejali, da si kot odgovor na vašo umetnost želite dodatno vzpodbuditi javni dialog. Potem ko je po zamisli, do katere ste prišli v sodelovanju z arhitektom in scenografom Aleksandrom Vujićem in ekoaktivistko Irene Woelle, v Parku izbrisanih v novem Centru Rog zaživel spomenik Č, ste prejeli tudi grožnje, veliko je bilo polemik tudi ob odprtju novega Centra Rog. Kako je zdaj s tem? Ste pričakovali tak odziv, je to vaša prva izkušnja?

"V slovenskem prostoru temperatura javnega dialoga variira glede na bližino volitev. Če si nagnjen k temu, da se zoperstaviš, prej prideš na radar političnih akterjev. To se je meni zgodilo že veliko let nazaj, tako da sem vajen. To ni nič, je folklor, dokler ne preide do nasilja. Spomenik smo naredili trije, je nekakšen poskus spominjanja na veliko temo, okrog katere se je lažje sprenevedati, jo pozabiti, se delati, da ne obstaja, ampak ni zaradi tega nič manj stvarna. Pobuda ni bila naša, temveč od MOL, Amnesty International in Društva izbrisanih prebivalcev Slovenije. Temu trojčku gre velik aplavz, ne glede na to, da so si med sabo zelo različni. Mi smo umetniško reagirali, to je važno reči, tu ne gre za čisto reakcijo iz naše smeri. Umetniška relevantnost brez družbene je strašno ozek fenomen. Potem prideš v obrt, slikarsko tehniko, ki ima nek eros, priznam, a je zame osebno dolgočasna. Ugotovili smo, da ne manjka komemoracija, skoraj nostalgičen, razneženi pogled v nazaj, ampak da nam manjka opomnik. Zato tak spomenik. Kot drugo smo pogledali, kaj je nadrejeni direktorij. Mi se nismo ukvarjali z gesto izbrisa niti s številom izbrisanih, ampak smo se ukvarjali z njegovo podlagi, in to je seveda proti jugu umerjena ksenofobija. Č kot je kot črna koža, ki je avtomatičen marker drugačnosti, odvisen od omenjene temperature javnega dialoga - eno leto večji problem, drugo leto manjši. Odvisno od tega, kdo naskakuje oblast. Vse je zelo transparentno. V resnici gre za cirkus."

Osebna izkaznica

Vuk Čosić (1966, Beograd) živi in dela v Ljubljani. Je mednarodno uveljavljeni klasik spletne umetnosti. Z uporabo poetične medijske arheologije ustvarja razstave, videe, knjige in spomenike, ki raziskujejo družbene posledice odnosa med genezo medijskih tehnologij in umetnostjo.

O naslovu razstave: "Karl iz naslova je drugi mrtvi Nemeček. Gre za Karla Marxa, seveda." Foto: Davor Lubič, Kibla